

V (ПЯТАЯ)

**МЕЖДУНАРОДНАЯ НАУЧНО-ПРАКТИЧЕСКАЯ
КОНФЕРЕНЦИЯ**

Май 2026 г.

ИНДЕКСАЦИЯ

OpenAIRE | EXPLORE

zenodo

НАПРАВЛЕНИЯ КОНФЕРЕНЦИИ

 **НАУЧНЫЕ
ТЕХНОЛОГИИ
ПЕДАГОГИКА
ПСИХОЛОГИЯ
ФИЛОСОФИЯ
ИСТОРИЯ**

 **ИНФОРМАТИКА
ТЕХНИЧЕСКИЕ
НАУКИ
МАТЕМАТИЧЕСКИЙ
АНАЛИЗ**

 **ЭКОНОМИКА
ФИНАНСЫ**

Введение

В сборнике материалов конференции, посвященных роли науки, образования и производства в эпоху глобализации, актуальным проблемам взаимодействия этих процессов, отзывам об их решениях, были представлены зрелые специалисты отрасли.

Кроме того, представлены исследования на научно-практическую тему, проводимые в области экономики, точных наук, естественных и социально-гуманитарных наук в период глобализации, представлена информация в научно-практической сфере, которая включает в себя новейшие инновационные технологии в сферах производства.

Можно утверждать, что этот сборник является одним из специфических перекрестков современных мыслей и инновационных идей в мире науки. В этой научно-практической конференции приняли активное участие профессоры и научные сотрудники, занимающиеся научными исследованиями в Узбекистане и зарубежных странах. Значительный вклад в повышение позиций научно-практической конференции внесли профессора и преподаватели отечественных и зарубежных высших учебных заведений.

Профессора и преподаватели зарубежных высших учебных заведений, активно участвовавшие в работе конференции, внесли достойный вклад в высокий уровень взаимодействия с учеными нашей страны. Процессы международного сотрудничества с зарубежными странами и обмена с ними в области науки в эпоху глобализации оказывают положительное влияние на развитие высшего образования, сфер науки и производства. Материалы этой конференции особенны тем, что включают в себя широкий спектр исследований, от теоретических разработок до практических решений, демонстрирующих разнообразие подходов и направлений в этой области.

В заключение следует отметить, что данная научно-практическая конференция станет очень полезным собранием для всех, кто интересуется современными исследованиями в области дальнейшего развития высшего образования, науки, воспитательной работы и производства в эпоху глобализации. Авторы несут ответственность за содержание и качество статей и тезисов, включенных в сборник.

**UMUMIY O'RTA TA'LIM MUASSASALARIDA TARIX VA
TARBIYA DARSLARIDA SOHIBQIRON MEROSINI
O'RGANISHNING O'ZIGA XOS PEDAGOGIK XUSUSIYATLARI****Atamuradova Shaxnoza G'ofurovna***Pedagogika tarixi va nazariyasi yo'nalishi magistri*

Annotatsiya: Mazkur maqolada umumiy o'rta ta'lim muassasalarida tarix va tarbiya darslarida Sohibqiron Amir Temur merosini o'rganishning pedagogik xususiyatlari tahlil qilinadi. Amir Temurning davlat boshqaruvi, harbiy san'ati, ilm-fan va madaniyat rivojiga qo'shgan hissasini o'quvchilarga samarali yetkazish usullari yoritiladi. Shuningdek, tarixiy meros asosida yoshlarda vatanparvarlik, milliy g'urur, ma'naviy-axloqiy fazilatlarni shakllantirishning ahamiyati ochib beriladi. Maqolada zamonaviy pedagogik texnologiyalar va kompetensiyaviy yondashuv asosida Sohibqiron merosini o'qitish bo'yicha tavsiyalar berilgan.

Kalit so'zlar: Sohibqiron Amir Temur, Temuriylar davri, tarix ta'limi, tarbiya darslari, pedagogik xususiyatlar, ma'naviy-ma'rifiy tarbiya, milliy qadriyatlar, vatanparvarlik, tarixiy meros, kompetensiyaviy yondashuv, ta'lim metodlari, yoshlar tarbiyasi.

Аннотация: В данной статье рассматриваются педагогические особенности изучения наследия Сахибкирана Амира Темура на уроках истории и воспитания в учреждениях общего среднего образования. Анализируются эффективные методы ознакомления учащихся с деятельностью Амира Темура в области государственного управления, военного искусства, развития науки и культуры. Особое внимание уделяется формированию у школьников патриотизма, национальной гордости и духовно-нравственных качеств на основе исторического наследия. Также представлены рекомендации по использованию современных педагогических технологий и компетентного подхода в процессе изучения наследия Амира Темура.

Ключевые слова: Сахибкиран Амир Темур, эпоха Тимуридов, историческое образование, воспитательные занятия, педагогические особенности, духовно-нравственное воспитание, национальные ценности, патриотизм, историческое наследие, компетентностный подход, методы обучения, воспитание молодежи.

Abstract: This article examines the specific pedagogical features of studying the heritage of Amir Temur (Sahibqiran) in history and moral education classes at general secondary education institutions. It analyzes effective approaches to teaching students about Amir Temur's contributions to state governance, military strategy, science, and cultural development. The study highlights the role of historical heritage in fostering patriotism, national identity, and moral values among students. Furthermore, recommendations are provided

for integrating modern pedagogical technologies and competency-based approaches into the teaching process of Amir Temur's legacy.

Keywords: Amir Temur (Tamerlane), Timurid era, history education, moral education lessons, pedagogical features, spiritual and moral upbringing, national values, patriotism, historical heritage, competency-based approach, teaching methods, youth education.

Umumiy o'rta ta'lim muassasalarida tahsil olayotgan o'quvchilarning psixologik yosh davrlari (xususan, o'smirlik va ilk o'spirinlik bosqichlari) tarixiy shaxslar, jumladan, Sohibqiron Amir Temur merosini idrok etishda o'ziga xos murakkab kognitiv hamda emotsional xarakteristikalar bilan ajralib turadi. Bu davrda shaxsning ijtimoiy-psixologik qiyofasi faol shakllanib, abstrakt-mantiqiy tafakkur hamda ma'naviy-axloqiy identifikatsiya jarayonlari o'zining yuqori nuqtasiga ko'tariladi. Ta'lim psixologiyasi nuqtai nazaridan, o'smir yoshdagi ta'lim oluvchilar tarixiy jarayonlarni yuzaki yodlash va quruq xronologik faktlarni qabul qilishdan ko'ra, voqea-hodisalar o'rtasidagi sabab-oqibat bog'lanishlarini chuqur tahlil qilishga, tarixiy qahramonlarning harakat motivlarini anglashga bevosita moyil bo'ladilar. Taniqli o'zbek psixolog olimi E. G'oziyev o'zining fundamental tadqiqotlarida o'smirlik davrining ushbu evristik potensialini alohida ta'kidlab, bu ontogenetik bosqichda o'quvchining axborotni shunchaki passiv qabul qiluvchi emas, balki uni o'zining ichki qadriyatlar va e'tiqodlar tizimi orqali qayta ishlovchi faol subyektga aylanishini ilmiy jihatdan asoslagan [Э. Ғозиев. УМУМИЙ ПСИХОЛОГИЯ. ДАРСЛИК. – Тошкент: Ўзбекистон файласуфлари миллий жамияти, 2010. – 544 б.]. Shu sababli, "Tarix" va "Tarbiya" fanlari darslarida Amir Temurning harbiy sarkardalik mahoratini o'qitishda bevosita o'quvchilarning psixofiziologik yosh xususiyatlariga tayanuvchi, ularning intellektual salohiyatini stimullashtiruvchi hamda empatiya tuyg'usini uyg'otuvchi pedagogik mexanizmlarni ishga solish taqozo etiladi.

Tarixiy merosni, xususan, harbiy strategiyalar, armiya boshqaruvi va taktik qarorlarni o'rganish jarayoni o'quvchilarda "tarixiy empatiya" hamda "kognitiv izlanuvchanlik" kabi psixologik fenomenlarni keltirib chiqaradi. Jahon psixolog-pedagoglari, xususan, Mario Karretero o'zining tarixni idrok etish va milliy o'zlikni shakllantirishga doir izlanishlarida o'quvchi tarixiy shaxsning qaror qabul qilish muhitiga ruhan kirib borgandagina o'quv materialini o'zlashtirishning yuqori, transformativ darajasiga erishilishini e'tirof etgan [M. Carretero. Constructing Patriotism: Teaching History and Memories in Global Worlds. Monograph. – Charlotte: Information Age Publishing, 2011. – 248 p.]. Amir Temurning har bir janggohda qo'llagan asimmetrik taktik usullari, kutilmagan strategik rejalari va chekinish yoxud hujum qilishga doir qat'iy buyruqlari o'quvchilarga interfaol shaklda taqdim etilganda, ular ongidagi alternativ variantlarni modellashtirish, "Men ushbu murakkab vaziyatda qanday yo'l tutgan bo'lardim?" degan masalalar atrofida tizimli refleksiya qilish jarayoni ishga tushadi. Bu esa o'quv mashg'ulotlarida sof informativ akademik muhitdan chekinib, shaxsga yo'naltirilgan hissiy-kognitiv

makonni yaratishni taqozo qiladi. O'quvchi o'tmish voqeligini obyektiv hamda tanqidiy baholashi uchun u Sohibqiron davridagi geosiyosiy ziddiyatlar, jo'g'rofiy iqlim, logistik va harbiy-texnik imkoniyatlar kabi qator o'zgaruvchilarni kompleks hisobga olishi kerak bo'ladi, bu o'z navbatida, o'smirda makon va zamon uzviyligini tushunish, multidimensional (ko'p o'lchovli) tafakkur qilish malakalarini barqaror o'stiradi.

MDH davlatlari ta'lim metodistlari E.E. Vyazemskiy va O.Yu. Strelovalar tomonidan ilgari surilgan konseptual yondashuvlarga ko'ra, maktabning gumanitar tsikl darslarida shaxs omilini o'rganish an'anaviy xronologik-illyustrativ metoddan voz kechishni, uning o'rniga axloqiy-kognitiv va muammoli-izlanishli didaktikani joriy etishni qat'iy talab etadi [E.E. Вяземский, О.Ю. Стрелова. Педагогические подходы к реализации концепции нового учебно-методического комплекса по отечественной истории. Монография. – Москва: Просвещение, 2015. – 288 с.]. Ushbu metodologik qoidaga muvofiq, Amir Temurning sarkardalik sifatleri va boshqaruvchi sifatidagi fenomeni o'quvchilarga idealizatsiya qilingan afsona yoki daxlsiz kult shaklida emas, balki real hayotiy inqirozlarni mantiqan yengib o'tgan, murakkab operativ-taktik muammolarni innovatsion usullar bilan hal qilgan yuksak intellekt egasining pragmatik tajribasi sifatida uzatilishi lozim. Ana shunday psixologik-didaktik yondashuv ta'minlangandagina, maktab o'quvchisida tarixiy qahramonga nisbatan shunchaki hayrat yoxud hurmat emas, balki kognitiv identifikatsiya — uning yetakchilik, iroda va tahliliy salohiyatini shaxsiy xarakterida shakllantirishga qaratilgan kuchli ichki motivatsiya (intrinsik motivatsiya) uyg'onadi. Aynan shu psixologik burilish nuqtasi ta'limni kundalik amaliyotga bog'lovchi, dars jarayonida o'zlashtirilgan nazariy paradigmani kelajakdagi ijtimoiy-kasbiy hayotda asqotadigan tayanch kompetensiyaga aylantiruvchi hal qiluvchi pedagogik ko'priksanaladi.

Umumiy o'rta ta'lim muassasalarida "Tarix" va "Tarbiya" fanlarining o'zaro didaktik integratsiyasi o'quvchilarning psixo-emotsional va axloqiy-irodaviy rivojlanishini ta'minlovchi fundamental pedagogik maydon hisoblanadi. Sohibqiron Amir Temurning harbiy sarkardalik mahoratini mazkur ikki fan kesimida o'qitish jarayoni o'quvchilardan tarixiy axborotni shunchaki xronologik qabul qilishni emas, balki uni axloqiy va strategik qadriyat darajasiga ko'tarishni qat'iy taqozo etadi. Ta'lim psixologiyasida qabul qilingan qoidalarga muvofiq, "Tarix" fani voqelikning xronotopik (makon va zamon) manzarasini, strategik va faktologik bazasini taqdim etsa, "Tarbiya" fani ushbu murakkab ziddiyatlar ortida yashiringan insonparvarlik, vatanparvarlik va yuksak mas'uliyat tamoyillarini o'smir ongiga singdirish mexanizmini bajaradi. O'zbekistonlik olim B.X. Xo'jayevning izlanishlarida ta'kidlanganidek, tarixiy materialni pedagogik jihatdan qayta ishlash va dars jarayoniga olib kirishda o'quvchida nafaqat kognitiv idrokni, balki affektiv (hissiy-emotsional) munosabatni ham uyg'otish sifatli ta'limning hal qiluvchi sharti sanaladi [B.X. Хўжаев. Тарих фанини ўқитиш методикаси. Дарслик. – Тошкент: ТДПУ, 2014. – 304 б.]. Shu sababli, Amir Temurning janglarda qo'llagan adolat tamoyillari ("Kuch adolatdadir"), xalq tinchligi yo'lidagi xatti-harakatlari dars mashg'ulotlarida

sof didaktik nasihatbo'zlikdan xoli tarzda, evristik vaziyatlar orqali tushuntirilishi o'quvchida tarixiy qahramonga nisbatan ongli hurmat va ergashish motivlarini faollashtiradi.

Amir Temurning harbiy taktikasi, jumladan, qo'shin qismlarining murakkab joylashuvi (avangard, arjergard, to'lg'ama, markaz va qanotlar uzviyligi), geografik relyefdan ustalik bilan foydalanish va asimmetrik qarshi hujum operatsiyalari o'quvchilardan yuksak darajadagi fazoviy-abstrakt (spatial reasoning) tafakkurni talab etadi. O'smirlik davrida bolaning kognitiv funksiyalari empirik-vizual idrok etishdan formal-mantiqiy va gipotetik-deduktiv tafakkurga o'tish bosqichida bo'lganligi sababli, harbiy xaritalar, 3D sxemalar va strategik modellar bilan ishlash ularning aqliy taraqqiyotini keskin jadallashtiradi. Mustaqil Davlatlar Hamdo'stligi hududida muammoli-tarixiy ta'lim metodologiyasiga asos solgan taniqli didakt И.Я. Лернер o'zining fundamental asarlarida o'quvchilarni o'tmishdagi ziddiyatli harbiy va siyosiy inqirozlarga qatnashchi (kuzatuvchi emas) sifatida tahliliy yondashishga o'rgatish – ularning mustaqil, ijodiy tafakkurini rivojlantirishning eng oliy shakli ekanligini ilmiy isbotlab bergan [И.Я. Лернер. Развитие мышления учащихся в процессе обучения истории. Пособие для учителей. – Москва: Просвещение, 1982. – 191 с.]. Mazkur metodologik yondashuvga asoslanib, dars jarayonida Sohibqironning Qunduzcha yoki Anqara jangidagi taktik xaritalarini tahlil qilish orqali o'quvchilar qo'mondonning oniy va uzoq muddatli qarorlari zamiridagi riyaziy, mantiqiy va psixologik omillarni kashf etadilar. Bu jarayonda ta'lim oluvchilar o'zlarining gipotezalarini ilgari suradilar, qarorlarning ehtimoliy oqibatlarini taqqoslaydilar, natijada tarix sabog'i muammoli-izlanishli (problem-solving) faoliyat maydoniga aylanadi.

Psixologik-pedagogik nuqtai nazardan yana bir muhim jihat shundan iboratki, sarkardaning kutilmagan vaziyatlarda namoyon etgan irodaviy jasorati, qo'shinni ruhan birlashtira olish qobiliyati va favqulodda sovuqqonligi o'quvchilarda irodaviy xususiyatlarni shakllantirish uchun kuchli motivatsion trigger (qo'zg'atuvchi omil) bo'lib xizmat qiladi. G'arb olimi, tarix didaktikasi va "tarixiy onglik" (historical consciousness) konsepsiyasining yetakchi tadqiqotchilaridan biri P. Seixasning ilmiy qarashlariga tayanadigan bo'lsak, o'quvchi o'zini tarixiy qahramonning murakkab qaror qabul qilish hududida (decision-making zone) aqliy va hissiy jihatdan modellashtirganidagina uning ijtimoiy-axloqiy identifikatsiyasi transformatsiyaga uchraydi [P. Seixas. Theorizing Historical Consciousness. Monograph. – Toronto: University of Toronto Press, 2004. – 255 p.]. Amir Temurning faqat jismoniy kuch bilan emas, balki chuqur intellektual salohiyat, razvedka san'ati va raqib psixologiyasini o'rganish orqali g'alabaga erishganligi "Tarbiya" fanida "Sadoqat", "Jasorat" va "Qat'iyat" modullari doirasida o'rganilganda, o'smirlarda o'z-o'zini tahlil qilish (refleksiya) jarayoni teranlashadi. Shu tariqa, ta'lim muassasalarida o'qitilayotgan mazkur integrativ material o'quvchiga zamonaviy jamiyatdagi raqobatbardoshlikni oshirish, stressli vaziyatlarni boshqarish hamda maqsadga erishishda strategik izchillikni saqlab

qolish kabi o'ta muhim hayotiy (pragmatik) kompetensiyalarni o'zlashtirish imkonini taqdim etadi.

Umumiy o'rta ta'lim muassasalarida Sohibqiron merosini o'rganishning yana bir muhim psixologik-pedagogik xususiyati shaxsning ichki reflektiv mexanizmlari, kognitiv-konstruktiv idrok etish xarakteri hamda qadriyatli yo'naltirilganlik (aksiologik) tamoyillari bilan uzviy bog'liqdir. "Tarix" va "Tarbiya" fanlarida quruq axborot oqimini qabul qilishdan ko'ra, o'quvchi ongida ma'lumotlarni qayta ishlashning faol evristik bosqichlari ishga tushgandagina kutilgan didaktik maqsadga erishiladi. Milliy psixologik va pedagogik tadqiqotlarda o'smir hamda ilk o'spirinlik yoshidagi ta'lim oluvchilarning tafakkur tarzi avtonomlashuvi, ularda mustaqil ijodiy-tanqidiy pozitsiyaning jadal faollashuvi chuqur tadqiq etilgan [3.T. Нишанова. Мустақил фикрлаш ва шахс ривожланиши. Монография. – Тошкент: Фан ва технология, 2017. – 248 б.]. Ushbu yoshdagi o'quvchilar Amir Temurning harbiy san'ati, qo'shin tuzilishi va taktik qarorlarini shunchaki tarixiy aksioma yoki mutlaq haqiqat sifatida yodlashga emas, balki "Nima uchun qo'mondon aynan shu usulni tanlagan?", "Xavfni bartaraf etishning boshqa muqobil yechimi mavjudmidi?" kabi mantiqiy so'rovlar asosida tanqidiy tahlil (analiz) qilishga ehtiyoj sezadilar. Bunday jarayonda o'tmishdagi sarkardaning harbiy faoliyati shaxsiy kognitiv prizma orqali obyektivlashtirilib, o'quvchi o'zining individual ijtimoiy-axloqiy qadriyatlar tizimini va strategik dunyoqarashini mustaqil konstruksiya qila boshlaydi.

Buning barobarida, pedagogik psixologiyada keng e'tirof etilgan shaxs taraqqiyotining madaniy-tarixiy paradigma-siga muvofiq, ayni shu ontogenetik davrda o'smirda tarixiy qahramonga nisbatan ijtimoiy-psixologik identifikatsiya (ayniylashuv) jarayoni faol ro'y beradi. Rossiyalik taniqli olim A.G. Asmolovning shaxs psixologiyasi doirasidagi konseptual qarashlariga tayansak, tarixiy va madaniy meros faqatgina jamiyatning tashqi xotirasi vositasi bo'lib qolmay, u shaxsning motivatsion-talablar sohasini harakatga keltiruvchi hamda uning ijtimoiy faoliyatini boshqaruvchi kuchli ichki regulyatorga aylanishi lozim [А.Г. Асмолов. Психология личности: культурно-историческое понимание развития человека. Учебник. – Москва: Смысл, 2007. – 528 с.]. Binobarin, ta'lim muassasalaridagi tarbiyaviy hamda gumanitar fanlar klasteri doirasida Sohibqironning qo'mondonlik faoliyati va davlat boshqaruvi tizimi faqatgina o'tmishdagi harbiy g'alabalar xronologiyasi sifatida emas, balki yengilmas iroda, yuksak intizom, mas'uliyat hamda vatanparvarlikning oliy namunasi sifatida modellashtirilishi darkor. O'quvchi Amir Temur timsolida ideal yetakchi (lider) arxetipini ko'radi, uning qo'shinni ruhan birlashtira olish va qiyin vaziyatlarda sovuqqonlik bilan chiqib ketish xususiyatlarini ruhiy interiorizatsiya qiladi. Natijada ushbu tarixiy obraz o'smirning ongsiz va ongli xulq-atvorini, kelajakdagi hayotiy va kasbiy mo'ljallarini korreksiya qiluvchi, uni yot g'oyalar ta'siridan himoyalovchi mustahkam ma'naviy etalonga aylanadi.

Yuqoridagi ilmiy-nazariy va psixologik tahlillar shuni dalillaydiki, uzluksiz ta'lim tizimining umumiy o'rta ta'lim bosqichida Tarix va Tarbiya darslarining

maqsadli fanlararo integratsiyasi (interdisciplinary approach) asosida Sohibqiron merosini o'qitish o'ziga xos noyob affektiv-kognitiv sintezni vujudga keltiradi. Pedagog o'quvchilardagi evristik qiziqish, ijtimoiy maksimalizm hamda o'z-o'zini anglashga (self-actualization) bo'lgan ehtiyojlarni to'g'ri yo'naltirib, darsdagi didaktik makonni muammoli vaziyatlarni hal etish (problem-solving) va qarorlar qabul qilish simulyatsiyasi poligoniga aylantirmog'i taqozo etiladi. Bunday kompleks psixologik-pedagogik yondashuv natijasida o'quvchilar Amir Temurning strategik salohiyati va sarkardalik dahosi vositasida nafaqat tafakkurning operatsional-texnik tarkibiy qismlarini (induksiya, deduksiya, tizimli taqqoslash va prognozlash), balki amaliy faoliyat ko'nikmalarini ham jadal o'stiradi. Oxir-oqibatda, bugungi o'ta ziddiyatli, murakkab va tez o'zgaruvchan global xavf-xatarlar muhitida maktab bitiruvchisi harbiy jasorat va strategik hisob-kitob fenomenini o'zining kundalik turmush tarzidagi to'siqlarni yengib o'tish instrumenti sifatida idrok etadigan, ham milliy, ham umumbashariy qadriyatlarga sodiq qoladigan teran fikrli va komil shaxs bo'lib yetishadi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati:

1. А.Г. Асмолов. Психология личности: культурно-историческое понимание развития человека. Учебник. – Москва: Смысл, 2007. – 528 с.
2. И.Я. Лернер. Развитие мышления учащихся в процессе обучения истории. Пособие для учителей. – Москва: Просвещение, 1982. – 191 с.
3. [З.Т. Нишанова. Мустақил фикрлаш ва шахс ривожланиши. Монография. – Тошкент: Фан ва технология, 2017. – 248 б.
4. Э. Ғозиев. Умумий психология. Дарслик. – Тошкент: Ўзбекистон файласуфлари миллий жамияти, 2010. – 544 б..
5. P. Seixas. Theorizing Historical Consciousness. Monograph. – Toronto: University of Toronto Press, 2004. – 255 p..
6. [Б.Х. Хўжаев. Тарих фанини ўқитиш методикаси. Дарслик. – Тошкент: ТДПУ, 2014. – 304 б.
7. Е.Е. Вяземский, О.Ю. Стрелова. Педагогические подходы к реализации концепции нового учебно-методического комплекса по отечественной истории. Монография. – Москва: Просвещение, 2015. – 288 с..